

Козлова Т. О.

ІКОНІЧНІСТЬ У ЛЕКСИЦІ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПРАМОВИ

Запоріжжя : Кругозір, 2015.— 640 с.

Монографія Т. О. Козлової присвячена дослідженню ізоморфізму форми й змісту знаків. Питання іконічності мають давню традицію вивчення у філософії, семіотиці та мовознавстві. Сьогодні усвідомлення багатогранності «натуральних» форм, у яких зберігається елемент схожості зі змістом, логічно привело до встановлення нових векторів розвитку теорії іконічності, її інтеграції в різні мовознавчі парадигми і напрями, поєднання лінгвосеміотики з традиційними та новітніми галузями мовознавства. Останнім часом особливо уважно вивчають вияви іконічності на різних мовних рівнях. Проте, як це цілком справедливо відзначено у вступі до монографії, практично всі наукові праці, що стосуються проблематики мовної іконічності, мають описовий характер і зводяться до систематизації емпіричних спостережень над конкретним матеріалом сучасних мов.

На думку автора праці, очевидними будуть переваги поєднання лінгвосеміотичного, когнітивного й типологічного аспектів у подальшій розробці теорії іконічності та з'ясуванні вмотивованих формально-змістових зв'язків у системі значної діахронічної глибини — індоєвропейській прамові. Методологічний симбіоз дозволяє розглянути особливості утворення іконічних знаків, з'ясувати механізми взаємодії мовного та ментального простору, встановити, як когнітивні процеси впливають на іконічне кодування, зумовлюють вербальну експлікацію концептів.

Такий підхід видається цілком виправданим, а тому й досить перспективним. Через реалізацію надбань етимологічних і компаративних досліджень Т. О. Козлова висвітлює «природність» історично старшої системи, специфіку використання іконічного способу вербалізації архаїчних концептів.

Показово, що дослідження, з одного боку, загалом ґрунтуються на досвіді й здобутках лінгвістики, а з другого, — демонструє результати власних оригінальних розвідок авторки, що свідчить про плідність та перспективи досягнень вітчизняної школи історичного і типологічного мовознавства, на формування та успішне функціонування якої вплинули праці В. В. Левицького з фоносемантики, етимології, історії мови та В. М. Манакіна — в галузі зіставної лексикології.

Перший розділ монографії «Теорія іконічності: історія і сучасність» містить огляд підходів до інтерпретації іконічності і стис-

лу характеристику її виявів на фонетичному, морфологічному, лексичному та синтаксичному рівнях. Дослідниця пропонує відмінне від усталеного тлумачення іконічності і розуміє її ширше як універсальну властивість мови й тенденцію до прозорого і зрозумілого для комунікантів узгодження між вербальним кодом і тим, що він кодує.

Унікаючи хрестоматійної демонстрації формально-змістової вмотивованості, Т. О. Козлова не лише наводить оригінальні приклади актуалізації квантитативного й суцесивного принципів, а також принципи дистантності, а й доповнює їх ще одним — принципом інверсивності, згідно з яким, шляхом порушення вихідного (нейтрального) порядку слідування складників у формі знака кодується протилежність змісту.

Особливу увагу приділено іконічності в історично ранніх формах комунікації — дитячому мовленні, а також контактних і жестових мовах (с. 150-174). У результаті аналізу деяких особливостей цих систем спілкування авторка робить висновок щодо «важливої інструментальної функції іконічності, яка полягає в полегшенні оволодіння правилами створення й застосування системи абстрактного (символічного) коду на пізніших етапах розвитку семіотичних систем» (с. 431).

Обґрунтованим є також твердження авторки про універсальність лінгвальної маніфестації іконічності — не тільки через те що ці вияви помітні на всіх мовних рівнях і в різних мовах, а й тому, що імітативні моделі подібні, а їх уживаність у візуально-жестових та вербальних системах комунікації варіюється залежно від актуальності експлікації змісту та типологічних можливостей конкретної мови. Із цим авторка пов'язує градуальний характер мовної іконічності та індекс идеофонічності тієї чи тієї мови.

Другий розділ книжки «Структура слова в індоєвропейській прамові» дає уявлення про базисні одиниці плану вираження та плану змісту архаїчних етимонів. Вдало зіставляючи наукові погляди вітчизняних і зарубіжних лінгвістів, Т. О. Козлова переконує у вірогідності класичної концепції фонетичного інвентарю прамови, з'ясовує особливості фонетичної синтагматики праіндоєвропейських коренів та аналізує синкретизм їх значень. Ураховуючи той факт, що досліджується гіпотетична версія індоєвропейської прамови, яка не має фіксації в писем-

них пам'яток, а є узагальненням результатів зіставлення дочірніх систем та реконструктивних процедур, авторка виходить за межі індоєвропейської мовної сім'ї і знаходить формальні та змістові аналогії у мовній емпірії типологічно різних та генетично віддалених від індоєвропейської системах.

На основі проведеного аналізу дослідниця стверджує, що архаїчні базисні концепти відображають екологічну залежність мовців, їхню орієнтованість на закріплення інформації здебільшого про зовнішній світ людини та реальії, доступні для чуттєвого сприйняття. Ці концепти співвідносні з конкретними, хоча й узагальненими, синкретичними, часто дифузними поняттями, і вимагають такого кодування, яке б якомога прозоріше втілювало салієнтну інгерентну ознаку або комбінацію ознак позначуваних явищ.

Спираючись на такі висновки, авторка переходить до третього розділу монографії «Роль іконічності у формуванні праїндоєвропейських етимонів та їх рефлексакції», де вона декларує актуальність для праїндоєвропейської системи формально-змістових фігур, що утворюються відповідністю між матеріальною оболонкою мовного знака та його внутрішнім наповненням. Чітко представлено вмотивованість варіювання початкової та прямицьової ланок архаїчних коренів, кількісного аблаута, метатези й редуплікації, доведено прозору іконічність асиметричної структури праїндоєвропейських коренів.

З огляду на наукову новизну та пов'язану з нею теоретичну значущість праці наголошено, що в ній уперше здійснено спробу пояснити чинники й механізми мовних змін, яких зазнала система значної діахронічної глибини. Переконливо доведено вмотивованість формальних (фонетичних) ізоглос кентум і сатем зсувами у когніції комунікантів і, як наслідок, семантичними трансформаціями в лексиці. Дослідниця цілком слушно зазначає, що «окремі історичні зміни, зокрема, фонетичні, спрямовані творчою активністю мовців. Вони не відбуваються спонтанно чи внаслідок мовних контактів, не налаштовані на спрощення вимови й економію мовних зусиль, а пов'язані з процесами пізнання й «натуралістичного» відтворення дійсності вербальними засобами» (с. 438).

Варто наголосити, що поряд із багатоплавною і по-справжньому новим баченням

наукових проблем, неабияку цінність становить емпіричний матеріал дослідження, який відібрано з різнопланових джерел: етимологічних баз даних, історичних, тлумачних і двомовних словників, текстів історичних і сучасних творів. До аналізу залучаються факти з-понад двохсот мов та їх історичних варіантів, що охоплюють усі групи індоєвропейської сім'ї, до яких належать сучасні і мертві мови. Наводяться приклади з контактних мов (піджини, креоли) і мов, які належать до різних макросімей (америндські, австралійські, африканські, кавказькі, папуаські, алтайські, фінно-угорські, семіто-хамітські мови) або є ізольованими. Вивчення фактів з різних таксономічних угруповань забезпечує не тільки панорамність здобутків, а й їх об'єктивність, незалежність від генетичного, типологічного чи ареального параметрів.

Не менш вагомим є ілюстративний матеріал праці. Її текст містить систематизацію результатів дослідницької роботи, унаочнено в численних рисунках, таблицях, фрагментах лінгвістичних атласів. Книжку прикрашають кольорові фотографії, зроблені автором під час польових досліджень. Оформлення обкладинки і внутрішньої частини монографії викликає естетичне задоволення від цього видання, яке має всі атрибути фундаментального, завершеного і витриманого в єдиному логічному реєстрі інтелектуального продукту.

Безсумнівно, рецензована монографія істотно доповнює все, що вже написано про мовну іконічність і дає можливість розглянути це явище крізь призму еволюціоністики. Проте, як і будь-яке дослідження, праця Т. О. Козлової залишає простір для подальших розвідок, спрямованих на ще глибше і різнобічніше вивчення особливостей продовження первісних коренів, втрати і збереження синкретсемії архетипів у просторово-темпоральній безперервності індоєвропейської лінгвокультурної традиції.

Монографія Т. О. Козлової належить до категорії тих праць, що є необхідними для вирішення цілої низки питань сучасної лінгвосеміотики, загального мовознавства та історичної лінгвістики. Ця книжка стане в нагоді не лише фахівцям, а й усім, хто цікавиться питаннями еволюції мови і культури.

*А. ПРИХОДЬКО
(Запоріжжя)*